

ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԾԷ.

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29, 1904

ԹԻԻ 44

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Զ. Ք. ԿՐԻՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՍԲԱԳԻՐ Զ. Ս. ՊԱՐՆԸՍ

ԲՈՎ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բարեյրզութիւն 769, 776.— Նիւթապալտութիւն 774.— Քառասուն Տարին Անգամ Մը Լարուող Ժամացոյց 773.— Ելեկարականութեամբ Տաքցող Փուռ 773.— Պաւտայական Տաճար Մը Ամերիկայի Մէջ 774.— Ճափոնական Կարմիր Խաչը 775.— Սեյմը Լուսի Յուցանաղիքը 778.— Պր. Սրապ Ինճեան 780.— Համագգային Օրացոյց Հանրագիտական 780.— Քաղաքական Լուրեր 784:

ԲԱՐԵՇՐՋՈՒԹԻՒՆ

[Խմբագրական]

Բաւական վարանքէ ետեւ որոշեցինք թերթիս մէջ հրատարակել Վտոնայէ զրկուած նամակ մը Բարեյրջութեան նիւթին վրայ, նամակը սխալ կը ներկայացնէ Աւետիքի զիրքը եւ ծայրայեղ դառնութիւն ցոյց կու տայ հանդէպ Բարեյրջականներու: Բայց մեր ընթերցողներէն շատեր տեսած են նոյն գրչէն գէթ ուրիշ արտագրութիւն մը, ուր նմանօրինակ ուրիշ թերթիւններ աւելի ակններեւ էին: Եթէ նամակագիրը նուազ ինքնավրաստան ըլլար թէ իրաւունքը միշտ իրն է, նուազ աններող հանդէպ այն տեսութիւններուն որոնք իր տեսութիւններէն տարբեր են, աւելի անաչառ եւ քաղաքավար հանդէպ այնպիսիներու գործը կը ըննադատէ, իր խօսքերը աւելի կշիռ կ'ունենային: Կենսական խնդիրներու վրայ գրող ամէն խմբագիր անշուշտ կ'ունենայ այնպիսիներ որոնք իրեն համակարծիք չեն, եւ ենթակայ է նոյնպիսի խիստ ընդունելութեան: Հետեւեալ նախադասութիւնը, զոր Ամերիկեան երեւելի թերթի մը մէջ կարդացինք երէկ, լաւ կ'արտայայտէ մեր զգացումը այնպիսի ըննադատութիւններու նկատմամբ: «Աստիճառ վաղուց հետէ հրաժարած է իր գաղափարներուն խեղաթիւրման կամ նոյն իսկ իր խօսքերուն

սխալ յիշատակման համար բարկանալու հեշտանքէն»: Կայ ուրիշ տեսակ ըննադատութիւն մը եւ անոր ակնարկութիւնն ըրինք անցեալ շաբթու:

Բարեյրջութեան վարդապետութեան նկատմամբ կ'ուզենք քանի մը բան ըսել ոչ թէ գիտական այլ Քրիստոնէական տեսակէտով: Մարդիկ եւ անասուններ կը գտնենք երկրի վրայ: Ինչպէս գոյացան անոնք հոս: Ասոր միայն երկու պատասխան կը տրուի քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ: Մին է թէ անոնք գոյացան Աստուծոյ արարչական գործով: Միւսն է թէ անոնք գոյացան Բարեյրջութեամբ: Այս երկուքէն զատ զանազան երեւակայական տեսութիւններ ալ ընդունուած են զանազան վայրերի ցեղերէ: Բայց խելացի ոչ մէկ անձ կը հաւատայ անոնց եւ մենք պէտք չունինք զանոնք ի նկատ առնելու: Մեզի համար խնդիրը սա է թէ այս երկուքէն ո՞րը կու տայ կենդանի արարածներուն երկրի վրայ ծագման ճշմարիտ բացատրութիւնը:

Առնենք նախ կենդանիները: Առոնց նկատմամբ կը կարդանք Մ. Ա. 20 եւ 24 համարներուն մէջ:

«Ջուրերը կենդանութեան շունչ ունեցող շատ սողուններ հանեն»։ Եւ թողունները երկրի վրայ՝ երկնից հաստատութեանը երեսը թռչին»։ «Երկիրը թող հանէ շնչաւոր կենդանի՝ իր տեսակին պէս, անասուններ, սողուններ ու երկրի գազաններ՝ իրենց տեսակին պէս»։ Հոս որոշ կ'ուսուցուի թէ Աստուծոյ խօսքը բերաւ զանոնք գոյութեան, Բայց բան մը չըսուի իր կերպին վրայ որով կատարուեցաւ այս։ Ըսուածին ամէնէն բնական իմաստն այս է թէ անոնք գոյացան արարչական ուղղակի գործով, եւ Աստուածայնչի ամէն հաւատացողներ մինչեւ վերջերս այսպէս կը հասկնային։ Բայց Բարեշրջութեան վարդապետութիւնը չհակառակիր վերեւ յիշուած վկայութիւններուն։ Անոնք որ կը հաւատան թէ այս գլուխը ներշնչեալ պատմութիւնն է այն բաներուն որոնք իրապէս տեղի ունեցան, ընդհանրապէս կը կարծեն թէ արարչագործութեան օրերը ժամանակի երկայն շրջաններ էին, իւրաքանչիւրը հազարաւոր եւ թերեւս հարիւր հազարաւոր տարիներու տեւողութեամբ։ Այդ շրջաններուն մէջ Աստուած կրնայ, Բարեշրջութեան օրէնքով, յաջորդաբար աւելի բարձր կարգի կենդանիներ գոյութեան բերած ըլլալ։ Եթէ այդպէս ըրաւ, անոր համար էր որ իր արարչութեան սկզբնական ծրագրին համաձայն էր եւ գործը նոյնչափ իրը պիտի ըլլար որչափ եթէ նոյն արդիւնքը յառաջ բերուէր ուղղակի արարչագործութեամբ։ Եթէ այդպիսի գործողութիւն մը եղաւ, կոյր օրէնքներու միջոցով չեղաւ, այլ՝ Աստուծոյ զօրութեամբ, որ միշտ ներկայ է Բնութեան մէջ, եւ ճիշտ նոյնչափ անոր զօրութեամբ որչափ պիտի ըլլար ուղղակի արարչագործութիւն մը։ Ուստի կրնանք՝ առանց Սուրբ Գրոց ոեւէ վարդապետութիւն մերժելու՝ ընդունիլ աստիճանաբար զարգացման հայեցողութիւնը, ելի «պայծառ»-է, իրեւ բացատրութիւն այն մեթոտին, որով գոյութեան եկան անասունները։ Բայց ապացուցանելու հոգը անոնց կը մնայ որոնք այդ հայեցողութեան պաշտպան կը կանգնին։ Արդ յաջողած են անոնք ողջ մտաց համոզիչ փաստեր յառաջ բերել։ Թերեւս գիտունը միայն կարող է վստահաբար պատասխանել այս հարցման։ Ոչ միայն Վիրխով, զոր կը յիշէ մեր թղթակիցը, այլեւ Ֆրանսացի նշանաւոր գիտունն Փաթրիքֆաթ եւ ուրիշներ մերժած են այդ հայեցողութիւնը։ Սակայն անտարակուսելի իրողութիւն է թէ գիտուններու մեծամասնութիւն մը, ոչ միայն այնպիսիներ, որոնք չեն ընդունիր Սուրբ Գրոց Աստուածային հեղինակութիւնը, այլ եւ այնպիսիներ՝ որոնք կը նկատեն զայն իր-

բեւ Աստուծոյ խօսքը, կը պնդէ թէ Տարուինի վարդապետութիւնը հաստատուած է։ Իսկ մենք չենք հասկնար թէ ինչո՞ւ ուղղակի արարչագործութեան վարդապետութիւնը պիտի չկրնայ բացատրել կենդանիներու գոյութիւնը նոյնչափ գոհացուցիչ կերպով որչափ կրնայ Բարեշրջման վարդապետութիւնը։ Եւ կ'ուզենք որ դեռ քիչ մը աւելի բան տեսնենք Բարեշրջման գործողութեան վրայ։ Կ'ուզենք որ կենդանիները աստիճանական զարգացմամբ ստորին տեսակներէ բարձր տեսակներու փոխուին ուղղակի մեր աչքին տակ։ Թերեւս չկրնար ըսուիլ թէ այսպիսի բան չենք տեսներ, վասն զի խառնածին կենդանիներ կան տարբեր տեսակներու զուգաւորութեամբ գոյացած, թէպէտ ասոնցմէ ոմանք, ինչպէս ջորին, ամուլ են։ Եւ Բարեշրջականները կրնան բանաւորապէս ըսել թէ մարդկային կեանքի տեւողութենէն աւելի երկար ժամանակ հարկ է այս հայեցողութիւնը ապացուցանելու համար։ Գետնէն հանուած բրածոներով է որ կը կազմուի այս վարդապետութեան գլխաւոր ապացոյցը։ Եւ անտարակոյս, ինչպէս կը տեսնուի այդ բրածոներէն, կենդանիներուն աստիճանական զարգացումը շատ բան ունի իր մէջ որ կը համաձայնի սոյն վարդապետութեան։ Սակայն կենդանիներու ծագման այս վարդապետութիւնը, ուղիղ ըլլալ թէ սխալ, չպարունակեր Սուրբ Գրոց հակառակող բան մը։ Եւ պէտք է զգուշանալ որ չկրկնենք սխալն այն եկեղեցականներուն, որոնք զԳալիլէոս դատապարտեցին, զի կ'ըսէր թէ աշխարհը կը շարժի մինչ Աստուածաշունչը, ինչպէս կը պնդէին իրենք, կը յայտնէ թէ չշարժիր։

Մարդուն գալով խնդիրը կը տարբերի։ Եթէ ընդունինք թէ բարձրագոյն կենդանիները ստորիններէն եկան, ընդունելով ենք թէ մարդն ալ անասնական նախածնողներ ունէր։ Ոչ անպատճառ։ Եթէ չենք սխալիր, Մր. Ալֆրէտ Բըսըլ Ուալէս, որ յետ Մր. Տարուինի կը նկատուի թերեւս Բարեշրջման վարդապետութեան ամէնէն ձեռնհաս պաշտպանը, կը յայտարարէ, կամ գէթ կը յայտարարէր իր նախագոյն գրութիւններով, թէ բարեշրջման օրէնքը մարդուն չպատշաճիր։ Այսինքն, եթէ ընդունինք այս գաղափարը, պիտի հաւատանք թէ Աստուած իր կարողութեամբ բարձրագոյն կենդանիներ հանեց ստորին կարգի կենդանիներէն, եւ թէ մարդս ուրոյն ստեղծագործութեան արդիւնք էր։ Եւ ուղղակի արարչագործութեան այս վարդապետութիւնը կը համաձայնի Ծն. Բ. 7 համարին սա խօսքին. «Տէր Աստուած գետնի հողէն չինեց մարդը, եւ անոր ռնգացը կենդանութեան շունչ փչեց»։

Արդարեւ մարդուս մարմինը նոյն ընդհանուր յատակածեւով շինուած է, որով անասուններունը շինուած է։ Մարդս, անասուններուն նման, ունի 4 անդամ (2 ձեռք, 2 ոտք) եւ տեսողութեան, լսողութեան, չնչառութեան եւ մարսողութեան նմանօրինակ գործարաններ։ Եւ այս, բնական է ըսել, կը թելադրէ նմանօրինակ ծագումնաբան Սակայն մեզ չստիպեր այդպէս հետեւցնել։ Ենթադրենք թէ Աստուած ուղղակի արարչագործութեամբ եւ ոչ աստիճանական զարգացման գործողութեամբ մարմին մը պիտի պատրաստէր հոգին իրեւ յարմար բնական եւ սպասարկու։ Կրնա՞նք երեւակայել ուրիշ մը, որ այդ նպատակին աւելի յարմարէր քան մարմինը զոր ունինք հիմա։ Վեց անգամը չորս անգամէն աւելի լաւ պիտի ըլլար։ Կրնա՞նք տեսողութենէ եւ լսողութենէ աւելի լաւ միջոց մը մտածել մեր շուրջ գտնուածները իմանալու համար։ Մեր մարմինները ի՞նչ կերպով ալ գոյացած ըլլան, Աստուած մեր պէտքերուն յարմարցուցած է զանոնք։ Ինք մեզի տուաւ զանոնք, վասն զի աւելի յարմար են մեզի քան զոր պիտի ըլլար լուրբեր ձեւով կամ տարբեր անդամներով ու պաշտօններով մարմին մը։ Եւ եթէ մեր մարմինները անասուններու մարմիններուն կը նմանին, պատճառը սա է որ նոյն աշխարհին մէջ կ'ապրինք, նոյն օդը պիտի շնչենք եւ նոյն ֆիզիքական միջավայրը ունինք։ Ուրիշ խօսքով, մեր մարմիններուն անասուններու մարմիններուն նմանութիւնը անհրաժեշտ չապացուցաներ թէ մեր նախածնողները անասուններէ սերեցան, այլ թէ այսպիսի մարմիններ ամէնէն աւելի կը յարմարին մեզի։

Եթէ կարելի է Սուրբ Գրոց լեզուն առանց բռնազրօսութեան համաձայնեցնել աստիճանական զարգացման վարդապետութեան հետ, ճիշդ Ստուած գետնի հողէն շինեց մարդը՝ խօսքը սապէս մեկնել թէ Աստուած առաւ մարմինն անասունի մը, որու բաղադրիչ մասերը հողէն էին, եւ տակաւ զարգացուց ու գեղեցկացուց զայն մինչեւ որ իր նպատակին յարմարեցաւ իրեւ բնական մարդկային հոգին, չենք հասկնար թէ ասոր մէջ բան մը կրնայ գտնուիլ որ ամենակալ Արարչին նուազ պատիւ բերէ քան հին տեսութիւնը։ Եւ սակայն նախապատիւ կը համարինք հաւատալ թէ մարդուս մարմինը առանձին ստեղծուած մ'էր։ Եւ այսպէս էր անշուշտ հոգին։ Ստորին էակներէ յառաջ չեկաւ այն, ինչպէս ալ պատրաստուած ըլլայ մարմինը, Աստուած անոր մէջ հոգի մը դրաւ, որ նոր ստեղծուած մ'էր։ Ըսել

թէ հոգին տակաւ կազմուեցաւ անասնական իմացականութենէ բարձրանալով եւ թէ մենք մեր կիրքերը եւ ամէն ինչ որ ստորին է մեր բնութեան մէջ՝ անասնական նախածնողներէ ժառանգեցինք, Սուրբ Գրոց ամբողջ հոգին հակառակ է։ Մարդն ստեղծուեցաւ Աստուծոյ պատկերով։ Ստեղծուեցաւ սուրբ, եւ փորձութեան տեղի տալով մեղքի մէջ ինկաւ։ Մեղքը, որմէ մեզ փրկել եկաւ Քրիստոս, անասնական նախածնողներէ մեզի եկած բան մը չէ, վասն զի գէթ մեր հոգիները երբեք չունեցան այդպիսի նախածնող, այլ արդիւնք է մեր առաջին նախածնողներուն մեղանշման։ Մարդկային պատմութեան հոսանքը մաքուր ակէ սկսաւ եւ մարդկային կամքով եւ մարդկային արարքով պղծուեցաւ։

Մարդիկ կան որոնք կ'ուզեն զԱստուած վտարել տիեզերքէն։ Անոնց կարծիքով, մարդ, հոգի եւ մարմին անասուններէ սերած են, ասոնք ալ ուրիշ անասուններէ գրեթէ անվերջ յաջորդութեամբ եւ ամէնքն ալ բնական օրէնքով։ Թէ արդեօք եղած է ոեւէ օրէնսդիր, ոեւէ մեծ նախապատճառ, չեն գիտեր։ Եւ եթէ եղած է, այնչափ հեռի կը կենայ որ կը կարծեն թէ գիտութիւնը պէտք չունի զայն հաշուի առնելու։ Աստուծոյ ժողովուրդը չէ կարող համակրիլ այսպիսի գիտուններու։ Մենք կը հաւատանք թէ ճանով կ'ապրինք եւ կը շարժինք ու կանք։ Անոր ներկայութեան մէջ կ'ապրինք, անոր սէրը վայելելով եւ անոր ծառայելով։ Մեր հոգիները ուղղակի անստեղծեց։ Մեր մարմիններն ալ անոր ձեռագործն են, եւ եթէ գիտութիւնը կրնայ ոեւէ խնդիր յարուցանել անոնց նկատմամբ, այն կը վերաբերի ձեռքով միայն, որով ստեղծեց զանոնք։

ՆԻԻԹԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

(Յ. Գ. Գ.)

Ա

Նիւթապաշտները կ'ըսեն թէ տիեզերքը կը բաղկանայ նիւթէ միայն, եւ հոգեւոր գոյակներ չկան։ Կ'ըսեն թէ մեր մարմինները, մեր շուրջ գտնուած նիւթերը եւ երկնակամարին մէջ շրջան կատարող մոլորակներ եւ լուսաւորներ, թէպէտ ստուգիւ գոյութիւն ունին, սակայն ասոնց ետեւը կամ ասոնցմէ գերազանց կամ տարբեր արարիչ կամ արարած ուրիշ հոգեւոր գոյակներ եւ կամ հոգիներ չկան։ Թէպէտ կան զօրութիւններ այնքան նուրբ զորոնք չենք կրնար մեր աչքերով տեսնել, ոչ մեր ձեռքերով շօշափել, զոր օրինակ՝ օդ, եթեր եւ տեսակ տեսակ կազեր, կամ ելեկարականութիւն,

լոյս, եւն., բայց առնուք ալ նիւթական են եւ նիւթի յատկութիւններ ունին: Արդ, ըստ նիւթապաշտից, հոգի ըսուած բաները կամ նիւթին մէկ նուրբ ձեւն են, եւ կամ նիւթին մէկ զօրութիւնը կամ յատկութիւնը:

Նիւթապաշտութիւնը շատ հին է եւ ցայսօր կը շարունակէ: Թաղէս, իմաստասիրութեան հայրը, տիեզերքը ջրով մեկնելու ձեռնարկեց, եւ վաղեմի Յոյն փիլիսոփաներէն ոմանք կրակը, ոմանք անբաժանելի հիւլէները համարեցան տիեզերքիս հիմը եւ համայն գոյականերուն ամբողջութիւնը: Եւ ասիկա միայն փիլիսոփաներու յատուկ խնդիր մը եղած չէ, ուսմիկ հասարակութիւնն անգամ այդ մասին գաղափարներ արտայայտած է: Յորչափ զիտցող «Ես» եւ զիտցուող տիեզերք կայ, այսինքն մարդ, մոռածել սկսել է ի վեր, աշխատած է որոշել թէ բուն գոյակը անոնցմէ ո՞րն է: Այսօր եթէ շուկայէն կերպաս եւ կտու գնողին, ոսկիի եւ մէճիտիլէներու հետ խաղացողին, եւ նոյն իսկ իր օրապահիկը հայթայթելու համար չարչրկուող դործաւորին անգամ հարցնես, պիտի տեսնես թէ անոնց շատը այս մասին իրենց յատուկ փիլիսոփայութիւնն ունին:

Անշուշտ կան պատճառներ թէ ինչո՞ւ նիւթապաշտութիւնը այսքան կանուխ սկսած է, եւ գաղափարներու աշխարհին մէջ այսքան յամառկութեամբ մնացած է:

Մարդ նախ իր զգայարաններուն միջոցով ծանօթութիւն կը ստանայ: Նորածին մանուկը նախ աչքով, ականջով, ձեռքերով եւ միւս զգայարաններով իսկոյն նիւթական տիեզերքին կը հանդիպի եւ անոնց միջոցաւ ծանօթութիւն կը ստանայ: Եւ մինչեւ ցվախճան այն նիւթական գոյակաները միշտ անոր մտքին առջեւ կը կենան, եւ ուղղակի եւ անուրանալի եւ անտարակուսելի աստիճան կ'ազդեն անոր: Իր մարմինը, կերած խմած բաները, աշխարհ, որուն վրայ կը բնակի ան, ամէնն ալ միշտ անոր աչքին եւ զգայարաններուն առջեւ են: Բայց այսպէս չէ հոգեւոր աշխարհը: Մեր դիմաց գտնուող եւ մեզի հետ առնչութիւն ընող մարդոց հոգիները մեր աչքերուն չեն երեւնար, զանոնք չենք կրնար շօշափել, մեր տեսածը անոնց մարմինն է, մեր լսածը անոնց ձայնն է: Եւ մենք կ'եզրակացնենք թէ այս տեսանելի կերպարաններուն ետեւը հոգեւոր գոյակ մը կայ: «Գիտցէ չկայ» կ'ըսեն ոմանք: Մանաւանդ երբ մահը գայ եւ, մարդուս մէջ մեզի անհասկնալի փոփոխութիւն յառաջ բերելով, այլ եւս գաղբի անիկա ապրող գոյակ ըլլալէ: Ո՞րքան մարդիկ այս

փոփոխութիւններէն նիւթապաշտութեան կ'առաջնորդուին:

Երբ Բնութիւնը աւելի եւս զգուշութեամբ եւ խնամով քննեց զիտական եղանակաւ, նիւթապաշտութեան միտումը միտքերու մէջ աւելի եւս կը զօրանայ:

Մարդուս մտային կեանքը շատ սերտ առնչութիւն ունի անոր մարմնային կեանքին հետ: Եթէ մարմինը հանգիստ եւ առողջութիւնը լաւ ըլլայ, միտքը պայծառ կը խորհի: Եթէ մարմինը տկարանայ, մտածելու կարողութիւնն ալ կը տկարանայ: Նոյն իսկ մարդուս ուղեղին քանակին եւ որակին եւ անոր մտային կարողութիւններուն մէջ տեղ բաւական առնչութիւն կայ: Այս մասին անբան կենդանիներուն մտային կեանքը բաւական կը զգուարացնէ խնդիրը: Անբան կենդանիներուն մէջ ալ փոքր ի շատ կը գտնուի զիտնալ, զգալ եւ կամիլ: Արդ, մարդ ինչպէս կրնայ տարբերիլ անբան կենդանիներէն:

Մարդ երբ բնագիտութեան ուսման միջոցաւ նիւթական զօրութիւնները կը գտնէ եւ նիւթին հիւլէները կը վերլուծէ եւ կը քննէ, կը տեսնէ որ նիւթը զարմանալի ոյժեր եւ կարելիութիւններ ունի, զոր օրինակ, ջրմիական ոյժեր, ելեկտրականութիւն, բաթիւմին ի յայտ բերած յատկութիւնները, կեանք, զգացումներ, եւն.: Արդ, երբ մարդիկ կը ծանօթանան այս ոյժերուն, կ'ըսեն, «Արդեօք չը կրնար ըլլալ որ միտքն ալ այս հիւլէներուն զարմանալի եւ մասնաւոր յատկութիւնն եղած ըլլայ, եւ այսինչ պայմաններուն ներքեւ, այսինքն նիւթին ուղեղի ձեւով զարգանալուն հետ, հոն մտային կարողութիւնն եւս ի յայտ գայ եւ ուղեղին ջնջման հետ միտքն ալ ջնջուի»: Ոմանք, այս այսպէս պարտի ըլլալ բռնով, կ'աշխատին նիւթին հիւլէներուն մէջ մեր մտային կարողութիւնները բացատրող հանգամանքներ եւ յատկութիւններ գտնել:

Մարդիկ նիւթապաշտութեան միտեցնող մէկ պատճառն ալ անոր կարծուած դիւրմբոնելիութիւնն է: Երբ հարկ ըլլայ գործեան Հանգոյցը քակել, նիւթապաշտութիւնը դանակի դերը կը կատարէ, եւ խնդիրը կարճ կը կապէ, ըսելով՝ Մէկ գոյակ կայ — նիւթը: Մեր տեսածը, շօշափածը, չափած կտորածը նիւթն է: Հոգի չկայ: Հոգեկան աշխարհ ըսուածը նիւթին մէկ յատկութիւնն է միայն, եւ ելեկտրականութեան եւ լոյսին պէս նիւթական զօրութեան մը արտայայտութիւնը:

Բայց արդեօք խնդիրը այնպէս դիւրին է ինչպէս կը կարծէ նիւթապաշտութիւնը: Եւ բաց ի նիւթէն իրօք չկայ գոյութիւն:

Նախ հարցնենք թե նիւթ ըսելով ինչ պիտի հասկնանք։ Սա ստոյգ է թէ երբ զանազանութիւն դնենք նիւթին եւ հոգիին մէջտեղ, նիւթը պարտի հոգւոյն յատկութիւններէն զուրկ գոյութիւն մը ըլլալ։ Եւ ուստի նիւթին բնութեան մէջ պիտի չկենայ մտածում, զգացում եւ կամք։ Պիտի չկենայ գիտակցութիւն։ Թէպէտ հոգեկան սոյն վիճակները պիտի երեւնան անոր մէջ, սակայն նիւթը իբրեւ նիւթ ոչ խորհիլ, ոչ զգալ եւ ոչ կամիլ կարենալու է։ Եթէ վերոյիշեալ վիճակները գտնուէին բուն նիւթին մէջ, այն ատեն նիւթը հոգեկան գոյակ մը կ'ըլլար, եւ նիւթապաշտները լքած պիտի ըլլային իրենց հիմնական դիրքը։ Երբ նիւթապաշտութեան վրայ կը խորհինք, սոյն կէտը պէտք է որ միշտ մեր մտքին առջեւ գտնուի։ Այսինքն, եթէ բացի նիւթէն ուրիշ գոյութիւն չկայ, բուն իսկ նիւթով, որ զուրկ է խորհուրդէ եւ մտածութենէ, հարկ է բացատրել եւ պարզել տիեզերքին մէջ տեսնուած միտքը եւ մտածութիւնը։

Միտքէ եւ մտածութենէ զուրկ գտնուող սոյն նիւթը անգործ է։ այսինքն եթէ շարժման մէջ է, չկրնար դադրիլ, եւ եթէ դադարման մէջ է, չկրնար շարժիլ ինքիրմէ։ Եթէ սա քարը հոս կը կենայ, յաւիտեան կը մնայ հոս եթէ մէկը զուրսէն զանիկա չշարժէ։ Կամ, եթէ կը շարժի, յաւիտեանս պիտի շարժի մինչեւ որ դիմացը արգելք մը ելլէ։ Այս ըսել է թէ նիւթը թէ՛ իր հիւլէներով եւ թէ՛ ամբողջութեամբ պատճառի եւ արդիւնքի անխուսափելի օրէնքին կը հպատակի։ այսինքն անոր մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնները նախորդ վիճակներուն անհրաժեշտ արդիւնքն են, նիւթը ինքիրմէ կամքով եւ գիտակցութեամբ չկրնար ընտրութիւն ընել։

Նիւթը հիւլէներէ կը բաղկանայ։ Եւ անտարակոյս նիւթին գաղտնիքը այս հիւլէներուն մէջ պահուած է։ Սոյն հիւլէները անբաժանելի ըլլալու աստիճան մանր են, եւ անոնց թիւը աներեւակայելի աստիճան չափ է։ Ասոնք անջրպետին մէջ դիրք կը գրաւեն, եւ այս կերպով մեր զգայարաններէն կը նշմարուին։

Այս հիւլէները անջրպետին մէջ անընդհատ կը շարժին, եւ այս շարժումներով կ'արտայայտուին նիւթին ոյժերը, որպիսի են ջերմութիւն, լոյս, էլեկտրականութիւն, եւն։

Արդ, նիւթապաշտի տեսակէտէն, նիւթն է հիւլէներէ բաղկացած եւ անջրպետին հետ առնչութիւն ունեցող անգիտակից գոյութիւն։

Եթէ նիւթը սոյն կերպով ըմբռնենք, արդեօք

նիւթապաշտութիւնը կարելի է հաստատել, եւ նիւթը բաւական է բացատրել իր գոյութիւնը եւ տիեզերքին գոյութիւնը։

ԳԻՏԱԿԱՆ

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՏԱՐԻՆ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԼԱՐՈՒՈՂ ԺԱՄԱՅՈՅՑ

Գոհարավածու մը, հաշուելով, թէ ինք ամենայն հաւանականութեամբ պիտի ապրի քառասուն տարի, եւ այդ ժամանակամիջոցին մէջ իբր վաթսուն օր պիտի վատնէ տան պատի ժամացոյցը լարելու համար, — մէկ անգամ լարելու համար օրը երկու վայրկեան, — որոշեց չինել ժամացոյց մը որ յիշեալ ժամանակամիջոցին մէջ մէկ անգամ միայն պէտք ունենայ լարուելու։ Ուստի իր պարապոյ վայրկեանները տուաւ այդ գործին եւ յաջողեցաւ չինել ժամացոյց մը որ իր տեսակին մէջ միակն է աշխարհի մէջ։ Քառասուն տարի բանող այս ժամացոյցն ունի տասներէինգ մատնաչափ տրամագիծ, եւ իբր քսանըհինգ քաջ ծանրութիւն։ Շարժումը այնպէս կարգադրուած է որ մեծ զսպանակը պարունակող անիւր միայն մէկ անգամ կը դառնայ երկուքուկէս տարուան մէջ։ Երբ այս անիւր յիսունըվեց անգամ դառնայ, մարդ պարտի բանալին դարձնել տասներեօթն անգամ։ Այն ատեն ժամացոյցը լարուած կ'ըլլայ ուրիշ քառասուն տարիներու համար ալ։ Զսպանակի տուփին մէջ գտնուած առաջին անիւր տարուան մէջ մէկ դարձ կ'ընէ։ Թուանշանները պարունակող տախտակը վեց մատնաչափ տրամագիծ ունի։ Անիւներուն առաջըները աղամանդներու մէջ կը դառնան։ Ժամացոյցը օդազուրկ տպակի ամանի մը մէջ դրուած է եւ դատարկութեան մէջ կը բանի։ Այսպէս կը պակսի չփուլը եւ չչորնար իւղը։

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՏԱՔՑՈՂ ՓՈՒՌ

Գաղղիոյ Մոնթոպան քաղաքին մէջ կայ հացագործի փուռ մը որ ելեկտրականութեամբ կը աաքնայ։ Կ'ըսուի թէ գերազանցօրէն կը ծառայէ նպատակին, այն պատճառաւ որ անոր տաքութիւնը կառավարելի է եւ, երբ հացը եփելու գործը կը լննայ, տաքութիւնը կը դադրեցուի իսկոյն։ Ուրիշ առաւելութիւն մը օտ է որ փուռը հաց եփելու աստիճան կը տաքցուի շատ մը աւելի կարճ ժամանակի մէջ քան երբ կը տաքցուի ածուխով կամ փայտով։ Այս կը կատարուի իննսուն վայրկեանի մէջ, եւ մեծ արագութիւնը որով փուռը դործելու վիճակի մէջ կը դրուի՝ մեծ մասով ա-

նոր համար է որ տաքութիւն չկորսուիր փուռը երբեք ծակ կամ բացուածք չունի բաց ի բերնէն, որմէ հացը ներս կը դուռի եւ դուրս կը հանուի, եւ հետեւապէս ծխնելոյղէն տաքութիւն կորոնցնելու վտանգ չկայ: Յայտնի է թէ կրակով տաքցուած փուռերէն շատ տաքութիւն կը կորսուի:

ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆ ՏԱՃԱՐ ՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ (Հէնրի Տէլլը Ճոն)

Պատերազմին հետաքրքրաշարժ կողմնական մէկ լոյսն է Պատերազմի Աստուծոյն վերառաքուած խնդրուածներուն թիւը: Մինչ Ռուսերը պաշտօններ կը կատարեն իրենց զանազան եկեղեցիներուն մէջ Ամերիկեան քաղաքներուն Ռուսաբնակ թաղերուն մէջ, Երբայեցիք, կ'ըսուի թէ, իրենց Մեսիային կ'աղօթեն որ պարտութեան մասնէ զանոնք: Բայց ամէնէն տարօրինակ խնդրուածները կը լսուին Փէնսիլվանիոյ Համալսարանի Պուտտայական Տաճարին մէջ: Հոս Պուտտան պաշտողներու աղօթարանին մէջ — զոր կառուցած է վախճանեալ Փրոֆ. Սըմըրվիլ, ուսուցիչ քանդակաւորութեան, որ իր կեանքին մէկ մասը անցուց Արեւելք ճամբորդելով ի խնդիր հետաքրքրական առարկաներու — այս երկրին Ճափոնցիները իրենց զիրենք կը գտնեն մթնոլորտի մը մէջ, այնքան նման Լուտաի երկրինին, որ կը զգան թէ փոխադրուած են իրենց երկիրը եւ կ'երկրպագեն իրենց կանոնադրուած օրերու ընտանի սրբարանին մէջ: Այս գաղափարը կազմելու հարկաւոր եւ ոչ մէկ առարկայ կը պակսի Պուտտայական այդ տաճարին մէջ զոր կառուցած է Փրոֆ. Սըմըրվիլ: Զանազան մեծութեամբ Պուտտաներ, բայց ամէնն ալ Արեւելքի այդ չաստուածին հանդարտ եւ խոշոր գլխովը, բարեացակամ դէմքով եւ յաւիտենապէս կը ժպտին տաճարը այցելողներուն: Լուտաի բոյսեր, նշանակ այն կեանքին որ կ'ընծիւղի նուազ սկզբնաւորութենէ մը եւ չքեղապէս կը բարձրանայ, կ'երփնագեղեն սեղանին բոլորտիքի տեսարանը: Ժանր եւ խոշոր եւ զանազան դիրքերով չաստուածներ, Ճափոնական աստուածներու աշխարհէն, իրենց պատուանդաններուն վրայ կը հանգչին վանդակորմին ներսի կողմը եւ կը ժպտին կամ կը սպառնան իրենց իւրաքանչիւր պաշտօնին համաձայն:

Ֆիլատէլֆիա քնակող Ճափոնցիք եւ Ճափոնցի պատահական ուխտաւորներ որ կու գան հոն՝ սոյն հետաքրքրաշարժ տաճարին մէջ կը հաւաքուին օրը քանի մը անգամ աղօթելու նպատակաւ, որպէս զի Միջատոյի զօրքերը յաղթող հանդիսանան:

Տաճարին մուտքին բերանը, նոյն իսկ անոր դրան դուրսի կողմը երկու կէտմուտքացիկ պողպատեաներու արձանները կան կենդանի մեծութեամբ եւ զարմանալի կերպով Բնութեան հաւատարիմ նմանողութեամբ շինուած, որուն կողմանէ շափոնցի արուեստագէտները նշանաւոր են: Եթէ բարեպաշտ Ճափոնցիք իրենց երկրին մէջ գտնուէին, կանգ կ'առնէին եւ կը գնէին պողպատեաներէն: Անոնք կ'անցնին այս կենդանի մեծութեամբ արձաններուն քովէն իրենց յետին աստիճան աղքատութեան արգահատելի կերպարանքով, եւ կը քալեն տաճարին դուրսի դրան մէջէն դէպ ի հոն ուր երկու վիթխարի արձաններ կը կանգնին, իրենց մեծ մկանուտ բազուկները բարձրացուցած, այնպիսի կերպով մը որ կը ցուցնէ սոսկալի վրէժխնդրութիւն այն ուխտաւորներուն հանդէպ, որոնք յարգանք չեն մատուցաներ: Ասոնք են լուսթեան չաստուածները, որոնք կը գտնուին ամէն Պուտտայական տաճարներու դուռը: Անոնք սպառնական կերպարանքին նպատակն է երկրպագողներուն ազդել որ ամէն թեթեւութիւն իրենց ետեւը թողուն երբ բուն տաճարին նուիրական դռներէն ներս կը մտնեն:

Ուխտաւորը այս սպառնական կերպարանք ունեցող արձաններուն քովէն անցնելով կը մտնէ տաճարին ներքին դուռը, ուր իր առջեւ կ'ելլէ մեղմով լուսաւորուած անցքը, եւ որուն մէջ դրուած են այն անձեռոցները զորոնք կը գործածեն Պուտտայի ճշմարիտ երկրպագուները մաքրութեան գործողութեան ատեն, որ տեղի կ'ունենայ աղօթատունը մտնելէ տուաջ: Ուխտաւորը այս մաքրարանէն կը մտնէ տաճարը, որուն վեմ լուսթեան մէջ ազատ է իր խնդրուածները մատուցանել վանդակորմէն ներս գտնուած չաստուածներէն ունէ մէկուն: Տաճարը այցելողներուն համար նոր բան չէ հոն սեղանին առջեւ ծուներ կրկնած Արեւելցիներ տեսնել: Այսու ամենայնիւ պատերազմին ծագելէն հետէ հոն յաճախողները, որոնք ոչ թէ հետաքրքրութեան այլ՝ աղօթքի համար կու գան, շարունակ կ'աճին թուով: Սիրական չաստուածն է մեծ Պուտտա մը որ կը կանգնի սեղանը չրջապատող վանդակորմին դուրսը պատահանի մը վրայ: Չաստուածներէն ոմանք արեւելեան քանդակագործութեան շքեղ նմոյշներ են: Յիշեալը ճիշդ պարզ Պուտտա մըն է, որուն բոլորակ երեսը եւ լեցուն շրթունքները կարծես խաղաղութիւն կը շնչեն չրջականերուն վրայ: Անիկա չէ այն տեսակ չաստուած, զոր մէկը պիտի երեւակայէր իրեւ պատերազմական յատկանիշներ

րով չափաւորութիւն մը : Անոր լուրջ երեսը լի է ազնիւ եւ քաղցր բարեացակամութեամբ : Բայց Արեւելիքը կը հաւատան թէ իրենց Պուտտան կրնայ իշխել ազգերու ճակատագրին վրայ, եւ ուստի կը խոնարհին իրենց մեծերեւ չափաւորութիւն եւ կը խնդրեն անկէ իրենց այնպէս տնօրինել որ Ճափոնի դրօշները ծածանին Զարին յաղթահարեալ բանակներուն վրայ :

Փրոֆ. Սըմըրվիլ, միշտ բսելով հանդերձ թէ ինք Քրիստոսի հետեւող է թէպէտ սքանչալի Պուտտայական կրօնքի բազում կերպարաններուն, յաճախ կը խօսէր Պուտտայական Տաճարին մէջ : Ժամանակ ժամանակ Պուտտայական քահանայի մը զգեստները կը հագնէր եւ կը կանգնէր սեղանին առջեւ, եւ իր ունկնդիրներուն կը բացատրէր պաշտամունքը : Ներկայ ժամանակներու մէջ անսովոր չէր ճշմարիտ Պուտտայականներու համար ներկայ գտնուիլ եւ, որովհետեւ անոնք հեռաւոր Արեւելքէ են, միանալ հարազատ պաշտամունքի մը, որուն մէջ իրենց անհատական աղօթքները կը մատուցուին միակ առարկային համար որ կը շարժէ Ճափոնցիին սիրտը — Միքատոյի զօրքերուն յաղթանակը Արեւելքի մէջ :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ

(Ճոճ Բէնէ)

Ա

Կարմիր Խաչի գործին էական կերպարաններէն, եթէ ոչ հիմնական սկզբունքներէն մին — այսինքն պատերազմի ժամանակ բոլոր վիրաւորեալ պատերազմիկներուն անխտիր դարմանումը — Ճափոնցիք որդեգրեցին Ճափոնի Ժընէվի Դաշնագրութեան մասնակցելէն երկար ժամանակ առաջ, եւ Միացեալ Նահանգաց մէջ առաջին Կարմիր Խաչի Ընկերակցութեան կազմուելէն վեց եօթը տարի առաջ Անիկա առաջին անգամ պաշտօնական կերպարանք առաւ հրամանագրի մը ձեւով, զոր 1874ին հանեց Սայկօ փոխ ծովակալը Ճափոնի վիրաբոյժներուն, Պոթանկներուն, Ֆարմոզա կղզւոյն վայրենի ցեղերէն մէկուն, դէմ մղուած բազմաժախ պատերազմին միջոցին : Այս հրամանագրին մէջ վիրաբոյժներուն հրահանգ կը տրուէր իրենց զօրքը չափաւորութեամբ Ճափոնցիներուն մէջ, բայց ճշգրիտ անկողմնակալութեամբ նայիլ երկու կողմերուն ալ հիւանդներուն եւ վիրաւորեալներուն, առանց նկատելու սա իրողութիւնը թէ թշնամին առկա տակ վայրենիներու ցեղ մըն է, որոնք ինքնին ողորմութիւն չէին ցուցներ, թշնամութիւններու սկսած էին յարձակելով Ճափոնցի գաղութ-

ներուն վրայ Լուչու կղզիին մէջ, որ Օթինավա գաւառապետութիւնն է : Որչափ որ կարող եղած էմ ստուգել, այս էր Ճափոնի առաջին պաշտօնական ճանաչումը մարդասիրական Կարմիր Խաչի սկզբունքին, թէ վիրաւորեալ եւ անկարողացած թըշնամի մը իրաւունք ունի պաշտպանութիւն եւ դարման վայելելու :

Այդ ժամանակ չձեռնարկուեցաւ պատերազմի թշուառութիւններն ամօքելու, հանրութեան կարեկցութեան դիմում ըլլալով եւ ժողովրդէն միջոցներ ստանալով աւելի ընդարձակօրէն նպատելու համար, բայց 1877ին երբ Սացումայի ահարկու ընդվզումը ծագեցաւ, չարչարանքները երեսի վրայ մնացած վիրաւորեալներուն, որոնց բոլորն ալ Ճափոնցի էին, արթնցուցին Ճափոնի անձնութեան զգացումը, եւ նոյն տարուան Ապրիլին խել մը Ճափոնցի մարդասէր ազնուականներ, որոնց զուլսը կը գտնուէին Կոմա Չունէթամի Սանօ եւ Դերակոմա Եուզուրու Օկիու, մարմին մը կազմուեցան որ ծանօթ է «Հաքուաիչա» անունով, այսինքն՝ «Ընդարձակեալ Նպատիչ Ընկերակցութիւն», որ իրեն գործ ստանձնեց ներկայացուցիչներ զրկել պատերազմական գործունէութեանց դաշտը եւ կայսերական բանակի վիրաբոյժներուն եւ հիւանդապահներուն օգնել, խնամ տանելով երկու կողմերուն ալ, ինչպէս կայսերականներուն, նոյնպէս եւ ընդվզողներուն : Քոմացու իշխան հաւանեցաւ պատուակալ նախագահն ըլլալ սոյն ընկերակցութեան : Իշխան Արիզուկավա Թարուհիթօ, Ընդհանուր սպարապետ Կառավարութեան զօրքերուն, արտօնեց գործին սկսիլ, եւ 1877 Մայիս 1ին, բուն իսկ իր վիրաբոյժները եւ հիւանդապահները զրկեց ինչպէս պատերազմական գործողութիւններու դաշտը Քիուչայ կղզւոյն վրայ, նոյնպէս եւ ներքին ծովուն վրայ գտնուած հիւանդանոցները :

Թէպէտ Սացումայի ընդվզումը եօթը ութ տարի միայն տեւեց, սակայն նշանաւոր եղաւ երկու կողմին ալ յուսահատական կոտորածով, եւ ուստի վիրաւորեալներուն թիւը շատ մեծ եղաւ : Փրեթէ 9,000 կայսերականներ դարմանուեցան Օզաքայի հիւանդանոցին մէջ միայն, եւ վիրաւորեալներու եւ հիւանդներու համագումար թիւը, որուն մէջ կը պարունակուին նաեւ անկարողացած ընդվզողներ, հաւանօրէն 20,000ը կ'անցնի : Այս քաղաքական արիւննուշտ պատերազմին զոհերը խնամելու գործին մէջ «Ընդարձակեալ Նպատիչ Ընկերակցութիւնը» թանկագին ծառայութիւն մատուց, եւ երբ 1877 Սեպտեմբեր

րին վերջացաւ պատերազմը, «Հաքուախա»յի պետերը որոշեցին մնայուն կազմակերպութիւն մը հաստատել եւ ունենալ կրթութեամբ վերաբոյժներու եւ հիւանդապահներու մարմին մը, որ պատրաստ ըլլայ պատերազմի դաշտին վրայ ծառայելու ունէ պատահականութեան տակն եւ ունէ ժամանակ : Զայս ի գործ դնելու համար Թոքիոյի մէջ հիմնեցին «Հաքուախա Հիւանդանոց» անունով ծանօթ հաստատութիւնը, ուր աղքատ հիւանդներ դարմանուին ձրիապէս եւ ուր խաղաղութեան ժամանակ վերաբոյժներ եւ հիւանդապահներ կը կրթուէին պատերազմի ժամանակ կատարելու պարտականութիւններուն համար : Այս հիւանդանոցը տակաւին կայ, բայց կը գրաւէ նոր եւ աւելի մեծ շէնք մը որ կը կոչուի «Թոքիոյի Կարմիր Խաչի Հիւանդանոց» :

«Հաքուախա»ին մէջ եւ անոր հիւանդանոցին մէջ ճափոնական Կարմիր Խաչը ծագում առաւ : Տր. Շիպաթայի, ի Պերլին Առողջարանական Արուեստահանդէսին մէջ, 1883, ճափոնի ներկայացուցին, եւ Պառոն Հաչիմոթոյի, ճափոնական բանակի Բժշկական Մարմին Տնօրէնին, որ իրենց ուսման նիւթ ըրին Եւրոպական Կարմիր Խաչի մեթոտները 1884ին, ջանից չնորհիւ Միջառոյթին կառավարութիւնը դրդուեցաւ ժընէվի Դաշնադրութեան մէջ մտնել, եւ 1886ին «Ընդարձակեալ Նպաստիչ Ընկերակցութիւն» իր անունը «Ճափոնի Կարմիր Խաչի Ընկերութիւն»ի փոխեց, եւ իր կանոնադրութիւնները յարմարեցուց այն միջազգային կազմակերպութեան կանոնադրութիւններուն :

Նոր ընկերութեան առաջին գործին առիթն եղաւ Պանաթիաոն հրաբուխին մեծ բորբոքումը, բորբոքում՝ որ զարմանալի նմանութիւն ունեցաւ Փըլէ լեռան բորբոքումին երկրագնդի միւս կողմը : Կարմիր Խաչի վերաբոյժներէն եւ հիւանդապահներէն խումբ մը իսկոյն գացին աղէտին վայրը, եւ հոն քանի մը շաբաթ անցուցին խնամելով ողջ մնացած վիրաւորները, եւ թիթեւեցնելով երեք չորս ճափոնական զեղբուր կործանումէն յառաջ եկած թշուառութիւնները :

Երկու տարի յետոյ Ընկերութիւնը իր Հիփոյի մէջ հաստատած մէկ հիւանդանոցին մէջ ընդունեց էրթողրուլ Թուրք մարտանաւին, որ մրրկի մը ժամանակ խորտակուած էր, Քիշուի ծովեզերքին բացերը ողջ մնացած նաւաստիները, եւ 1891ի աշունին օգնեց գրեթէ 19,000 մարդոց, կիներու եւ տղայոց որոնք վնասուած եւ առանց բնակարանի մնացած էին ահեկի երկրաշարժի մը

պատճառաւ Մինս եւ Օվարի գաւառներուն մէջ : Այս դժբաղդ տառապեալներուն տարուած խնամքը այնպէս հանճարով եւ խղճմտութեամբ էր որ 4,600 անձերէն, որոնց վերջերը այնպէս ծանր էին որ վիրաբուժական գործողութեան եւ հիւանդանոցի դարմանի պէտք ունէին, միայն տասներմէկը մնան վերջապէս :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԲԱՐԵՇՐՋՈՒԹԻՒՆ

Աւետաբերի խմբագիրները բարեշրջութեան պաշտպաններ կը ներկայանան ուղղակի կամ կէս ուղղակի : Սակայն ինչ է բարեշրջութիւնը, ու բարեշրջական այլեւայլ վարդապետութիւններէն ո՞րը կ'ընդունի Աւետաբերը, դեռ այդ մասին բան մը ըսած չէ : Անոր ընթերցողներէն գուցէ հարկուրէն հինգը հազիւ գիտէ թէ բարեշրջութիւնը ինչ է : Քանի որ Աւետաբերը այդ բարեշրջութեան վարդապետութիւնը օգտակար ու պէտք կը համարի տարածել Հայ Բողոքականաց մէջ, պարտաւոր էր նախ մանրամասն յառաջ բերել այդ վարդապետութեան տեսակները եւ յետոյ մի առ մի քննադատելն ետեւ ապացուցանել թէ ո՞րն է ճշմարիտը : Այժմեան բարեշրջական վարդապետութեան ընդհանուր ու գլխաւոր միտքը այն է թէ աշխարհիս վրայ գտնուող բոլոր կենդանիները, թէ՛ ջուրի մէջ, թէ՛ ցամաքի վրայ եւ թէ՛ օդի մէջ եղողները, զեռուններ, ձուկեր, անասուններ, գազաններ ու մարդս, — բոլորն ալ մի կամ մի քանի հատ սկզբնական միանիւթէ (մոնէրէ) յառաջ եկած են՝ միշտ մէկ սերունդը միւսէն տարբերուելով ու զարգանալով ու ամէն կողմանէ յառաջդիմելով, այնպէս որ վերջապէս կապիկը ու կապիկէն ալ մարդս է բարեշրջուեր :

Բացարձակապէս յայտնի է որ Սուրբ Դիրքը այդ բարեշրջական վարդապետութեան հակառակ կը վարդապետէ : Ճշմարիտ է որ «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ, եւ զարարածս ձեռաց նորա պատմէ հաստատութիւն, որ աւուր բլխէ զբան, եւ գիշեր գիշերի ցուցանէ զգիտութիւն» : Բայց ո՞վ կը հասկնայ այդ անձայն քարոզը : Խիստ խիստ սակաւը : Եւ առաքեալը կ'ըսէ, «Աններեւոյթք Աստուծոյ ի սկզբանէ աշխարհի արարածովքս իմացեալ տեսանին, այսինքն է մշտնջենաւորութիւն եւ զօրութիւն եւ աստուածութիւն նորա» (Հռով. Ա) : Բայց արարածներուն մէջ զԱստուած տեսնող ու ճանաչող քանի՞ հատ կան աշխարհիս վրայ : 1,500 միլիոն մարդիկներէն 1,000 միլիոնը քար, փայտ եւ ուրիշ ցնորքներ կը պաշտեն : Իսկ մնացեալ 500 միլիոն

աստուածապաշտներէն ալ զգի ծանեան զԱստուած, եւ ոչ իբրեւ զԱստուած փառաւորեցին կամ գոհացան, այլ նանրացան ի խորհուրդս իւրեանց, եւ խաւարեցան անմտութեամբ սիրտը նոցա: զանձինս առ իմաստունս ունէին, յիմարեցան, կ'ըսէ սուրբ Պօղոսը: Ուրեմն պատճառը աս էր որ մարդս չկրցաւ իր կուրացեալ մտքի աչքովը ուղիղ կարգալ Բնութեան գիրքը, եւ Աստուած շնորհեց մեզ կոյրերուս արարչագործութեան հանելուկներու ու գաղտնիքներու լուծումը: Աստուածաշունչը: Եւ Աստուածաշունչն է որ կը ջրէ ու կ'ոչնչացնէ բարեշնչութեան սխալ վարդապետութիւնը: Այդ վարդապետութիւնը պտուղ է անհաւատութեան ու աստուածուրացութեան, որովհետեւ մէկ բոյսի մի աւելի ստորինն եւ մէկ կենդանիի մի ուրիշ աւելի ստորինն ինքնաբերաբար ծագումը անոր համար կ'ընդունի որ հաստատէ թէ ամէն բան գոյացած է ինքնիրեն առանց Աստուծոյ: Սակայն Աստուածաշունչը աշխարհի ստեղծագործութիւնը թէեւ համառօտակի բայց հրաշալի կերպով պարզ ու որոշ նկարագրելով կը ցուցնէ որ ճի սկզբանէ արար ԱՍՏՈՒԱԾ զերկինս եւ զերկիր, ու յետոյ արարչագործութեան եօթնօրեայ կարգը եւ ընթացքը կը պարզէ մեզի:

Աւեփաբէր իբրեւ Աստուածաշունչի սպասաւոր պէտք էր ամուր բռնէր Սուրբ Գիրքը իբրեւ Բնութեան հանելուկներու լուծումը ու Տարվինի, Հէքքէլի ու նմանեաց ենթադրութիւնները բաղդատէր Արարչի շնորհած յայտնութեան բովանդակութեան հետ, եւ պէտք էր բոլորը մերժէր որ չէր համաձայնէր Աստուծոյ տուած յայտնութեան հետ: Ստեղծագործութեան պատմութիւնը քանիցս կրկնելով կ'ուսուցանէ թէ Աստուած ըսաւ խոտի բանջարը սերմ սերմանէ՝ ճշտ ազգի» եւ պտղաբեր ծառը պտուղ տայ՝ ճշտ ազգի» իւրում, եւ այսպէս ալ եղաւ եւ Աստուած տեսաւ որ բարի է: Նոյնպէս ալ ճեւ արար Աստուած զկէտս մեծամեծս եւ զամենայն շունչ զեռնոց կենդանեաց զոր հանն ջուրք ըստ ազգի իւրեանց եւ զամենայն թռչունս թեւաւորս ըստ ազգի (Ծն. Ա. 21): Եւ արար Աստուած զգազանս երկրի ըստ ազգի եւ զանասունս ըստ ազգի եւ զամենայն սողունս երկրի ըստ ազգի իւրեանց» (25):

Եթէ Հէնրի Տրեմընտ եւ անոր նման շատ Գրիտոնեայ համարուած անձինք կ'ընդունին Տարվինականութեան ամբողջ բարեշնչութիւնը կամ անոր մի մասը, պէտք է ըսենք որ մեծապէս կը սխալին, որովհետեւ Աբ. Գրոց տուած բացթաճակ

բացատրութենէն կը շեղին: Տրեմընտ (*) կամ Մուտի, որքան ալ աղէկ եւ օգտակար եղած ըլլան, Սուրբ Հոգիէն ներշնչուած չեն, ուրեմն սխալական են: Սուրբ Պօղոսի պէս առաքեալը կ'ըսէ իւրեն համար, «Զի գուցէ որ այլոցն քարոզեցի» եւ ինքն անպիտան գտանիցիմ» (Ա. Կոր. Թ. 27): Այլ ուր կը մնայ Տրեմընտ եւ ուրիշ անուանի համաբաւեալներ: Աս ալ պէտք է յիշել, որ Պատ. Ապ. լատեանի կարծիքը, թէ գիտուն սեպուածներէն ոմանք Ժողովի կը հետեւին, ուղիղ է: Շատ սակաւ են այն գիտնականները, որոնք իրաւ անկախ քննադատութեամբ կը խորհին ու կը դատեն: Պատուելին այդ բանին Ժողովի կ'ըսէ, բայց մենք Արարիչն բառով Բաբելոն կը կոչենք: Եւրոպա լեցուն է այնպիսի ծուլամիտ ուսումնականներով, որոնք մի հռչակաւոր փրօֆէսորի մի որեւէ ճարտասանօրէն եւ տրամաբանական դարդերով սեթեւեթութեամբ իրերուն արտայայտութիւնը — մանաւանդ եթէ Տարվինականութեան պէս իրենց քմացը հաճելի է — լսած վայրկեանին առանց ինքնուրոյն մտածելու թագլիտականութեամբ, կամ, ինչպէս մենք Հայերս կ'ըսենք, կապկորէն երկու ձեռքով կը յափշտակեն: Այսպիսի ծուլախորհ գիտնականք հազարներով տարածուած են Եւրոպայ եւ Ամերիկայ: Եթէ Տարվինի բարեշնչութիւնը ուղիղ վարդապետութիւն էր եւ ոչ թէ սխալ ենթադրութիւն, ուրեմն ինչո՞ւ մի այնպիսի խոր ու խոշոր գիտնական, ինչպէս էր Վիրխով, որ հաւատացեալ Գրիտոնեայ ալ չէր, մինչեւ իր վերջի շունչը մերժեց Տարվինական բարեշնչութիւնը իբրեւ անհիմն ու գիտութեան հակառակ ցնորք: Եւ այսօր ալ կան շատ գիտուններ, որոնք բոլորովին կը մերժեն այդ վարդապետութիւնը: Աս ալ բոլորովին յայտնի է գիտական աշխարհին, որ Տարվինականութիւնն իր բոլոր պնդումներովն հանդերձ մեռեր է ու թաղուած է, ու անոր յաջորդեր է — զիտէքինչ — բարեփայթումը, զոր հիմա Հոլլանտացի երեւելի ընագէտ Տր. Ֆրիզը, ըսելով թէ ոչ թէ մի ստոր բոյսէ կամ մի ստոր կենդան

(*) Տրեմընտը քննադատողներ եղեր են եւ չնայելով անոր «Աշխարհի մէջ Մեծագոյն Բան»-ի հռչակին՝ զրեր են որ սխալ եւ անօգուտ հեղինակութիւն է, որովհետեւ կամ չէր գիտեր, կամ զիտէր բայց չէ ըսեր թէ սէրը, որ աշխարհի մէջ մեծագոյն բանն է, մեղքով վարակուած մարդս ինչպէս կրնայ գտնաւ: այսինքն որ միայն ապաշխարելով եւ Գրիտոնեային հաւատալով կարելի է ծառը բարի ընել, որ անոր պտուղն ալ բարի ըլլայ (Մատ. ԺԲ. 33):

նիէ տակաւ առ տակաւ Բարեշնչելի մի ուրիշ նոր բարձրագոյն բոյս կամ կենդանի է յառաջ եկեր, այլ որովհետեւ այդ պնդման ապացոյցը բոլոր աշխարհիս վրայ ու քարացեալ շէրտերուն մէջը ոչ մի տեղ չկայ, մի տեսակէն մի ուրիշ լաւագոյն տեսակ Ժայռահէտ է ծագեր: Բայց որովհետեւ Տը Գրիգի վարդապետութիւնն ալ նոյնքան անհիմն է ինչպէս բարեշնչումը, մենք առ ալ կ'ընտրենք իբրեւ անշահ խաղ մտաւոր:

Բարեշնչութեան դէմ խիստ շատ փաստեր բերուած են նոյն իսկ Տարվիտի աշակերտներուն կողմանէ: Անգղիացի Սիէնսըրը կը գտնայ որ անցեալին մէջ աշխարհիս երեսին շատ ցեղեր, փոխանակ իմացականապէս բարձրանալու, կ'ամ ետ գացեր կ'ամ բոլորովին կորսուեր փճացեր են: Բարեշնչութեան օրէնքով պէտք էր Յունաստանն այսօր լեցուն ըլլար Հոմերոսներով, Փիդիաններով, Սոկրատէսներով, Պլատոններով ու Արիստոտէլներով: Բայց ո՛ր է: Լորտ Շէֆթսպըրիի պէս ազնիւ մարդու որդին, փոխանակ իր հօրմէն աւելի ազնիւ ըլլալու, ինքնասպան եղաւ: Ամենամշակուած խաղողի կուտն ալ որ կը ցանենք, վայրի խաղողի որթ կը բուսնի: Ատոր կ'ըսեն գիտնականք ֆլաւիմ, այսինքն փերադայնոմ առ սիլբնական վիճակ: Ամենազեղեցիկ վարդն ալ, որ կը թողուս անմշակ, կը վերադառնայ իր սկզբնական վայրի հնգաթերթ վիճակին: Այսպէս ամէն խոտ, ամէն ծառ, ամէն զեռուն, գազան ու թռչուն ստեղծուած է ըստ իւր ազգի — Երբայցեղէն, լէ մինս, լէ մինէնէմ — ըստ իւր տեսակի: Լուրջ գիտութիւնն ալ կը հաստատէ Աստուածաշունչի ճշմարիտ վարդապետութիւնը: Աւերակները ինչո՞ւ կը տատանի, չենք գիտեր:

ԱՐՐ. ԱՅԻՐԱՆԵԱՆՏ

ՍԷՅՆԹ ԼՈՒԻՍԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԸ

Բայ Դամի

Արուեստահանդէս քաղաքիս մէջ բացուելէն ի վեր գրեթէ ամէն օր մի մասնաւոր տօնախմբութիւն կը կատարուի այսինչ նահանգի, այսինչ պալատի եւ այլն: Երկուշաբթի տօն է Նիւ Եօրք նահանգին, երեքշաբթի՝ Պոսդոնի, չորեքշաբթի՝ արուեստահանդէսի մէջ կառուցուած պալատներէն հանքային պալատին, հինգշաբթի՝ այսինչ քրիստիան, ուրբաթ՝ այսինչ ընկերութեան, շաբաթ՝ Ամերիկեան գոյէճներէն միոյն եւ այլն: Այսպէս եթէ ամէն օր երթաս, կրնաս շահեկան բան մը տեսնել եւ իրիկուն գոհութեամբ սրտի տունը դառնալ եւ ուրախ լինել տեսածներուդ համար: Սեպտ. 15, հինգշաբթի տօն էր Սէյնթ Լուիսին: Այսօր շու-

կաներ, գործարաններ, դպրոցներ եւ ամէն հանրային շէնքեր զոցուեցան: Ամբողջ քաղաք գերեզմանական լուսթեան եւ անգործութեան դատապարտուեցաւ: Չորս կողմէն հեղեղի նման բազմութիւն կը հոսէր դէպ ի արուեստահանդէս: Բաղաքի միլիոնատէրներ, բարեկեցիկներ եւ գործարանատէրներ առպետական ազնիւ ողի մը ցոյց տուին, ձեռքերնին իրենց զրպան տանելով Նիւթապէս անկարող դասակարգին համար: Նոքա զնեցին արուեստահանդէսի շատ մը Ռիէլիէր եւ բաշխեցին հազարաւորներու, որոնք, եթէ չունենային զանոնք, պիտի չտեսնէին աշխարհահանդէսին երեսը: Կեցցեն այն դրամատէրեր որք չեն մոռնար իրենցմէ վար եղողներ եւ վերէն սիրոյ եւ համակրանաց աչօք կը նային անոնց վրայ երբեմն: Հարուստներ Սէյնթ Լուիսի տօնին ուրախացուցին շատ մը ընտանիքներ չնչին զոհողութեամբ մը: Բան մը՝ զոր միշտ ընելու կարող են աշխարհիս ունեւորներ, առանց կորուստ մը ընելու:

Եղած ստոյգ հաշիւներուն նայելով Սէյնթ Լուիսի տօնին աշխարհահանդէսի դուռներէն ներս մտնողներու թիւն եղած է 404,000: Այսչափ բազմութիւն բացման օրէն սկսեալ դեռ մտած չէ ներս մի օրուան մէջ: Բայց մեր Շիգակոցի եղբայրներ, որք մեզ Սէյնթ Լուիսցիներու հետ միշտ մրցման մէջ են եւ ամէն բանի մէջ մեզ նախանձորդ հանդիսացած են, կը խնդան մեր վրայ եւ կը սպառնան մեզ, աւելի մեծ բազմութիւն մը յերեւան բերել Շիգակոյի տօնին, Հոկտ. 15ին: Մենք շատ պիտի ամչնանք իբրեւ Սէյնթ Լուիսցի, եթէ Շիգակոցիներու խօսք դառնայ գործ: Տեսնենք, կը յուսամ թէ պիտի չկրնան զմեզ ամօթապարտ ընել:

Սէյնթ Լուիսի տօնին տեղի ունեցած զանազան հանդէսներէն միայն միոյն, այն է Կիրակնօրեայ դպրոցի հանդէսին, վրայ կը փափաքիմ ձեզ պատմել: զի այս եւ միայն այս հանդէսն էր որ մեր բովանդակ ուշադրութիւն գրաւեց եւ մեզ լեցուց անհուն ուրախութեամբ: Առաւօտեան ժամ 9ին հինգ հազար կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտներէ եւ աշակերտուհիներէ բաղկացեալ թափօր մը, որոյ մէջ կը գտնուէին մեր երկու գաւալներ, սկսաւ պատկառելի կերպիւ յառաջ խաղալ: Ամէն եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ դպրոց ունէր իրեն յատուկ դրօշակ, որոյ վրայ խոշոր տառերով գրուած էր եկեղեցւոյն անուն: Աւելորդ է ըսել թէ ամէն մանչ ու աղջիկ հագուած էր մաքուր եւ կոկիկ եւ ամէնու դիմաց վրայ կ'արտափայլէր ուրախութեան մանկական ժպիտ, որ աւելի քաղցր եւ հրապուրիչ էր քան թէ այն ծաղիկ, զոր մէն մին կը

կրէր իր կուրծքին վրայ : Հանգէսն ինքնին ուրախութիւն էր , բայց ինչո՞ւ շատ մը մեծ մայրեր , մայրեր , պապեր եւ հայրեր այդ հանգէսին վրայ կը նային արտասուելից աչօք : Ուրախութեան արտասուք է այդ : Ուրախութիւն՝ նման վիշտի , երբ եռացման աստիճանին կը հասնի , կ'սկսի դուրս թափիլ այդ երկու կլորակ լուսամուտներէն : Արտասուող աչեր , եթէ մէկ էին , տասն եղան , երբ փոքրիկներ սկսած սքանչելի ներդաշնակութեամբ երգել եւ չուել դէպի հանդիսավայր , որ կը գրտնուի մեծագոյն ջրվէժի ական վրայ եւ է թագուհին թոյր միւս շէնքերուն , որք կը գտնուին աշխարհահանդէսի գետնի վրայ : Այս շէնքին մէջն եղած են եւ դեռ պիտի լինին կարեւոր ժողովներ , քանախօսութիւններ , պաշտամունքներ , եւն : Հոն էր որ իբր երկու ամիս առաջ ժողով գումարեցան միջազգային մամուլ ներկայացուցիչներ , հոն պիտի լինի վեհաժողով խաղաղարարներու , որք պիտի հոս խրկուին մեծ եւ փոքր պետութեանց կողմէն , հոն պիտի խմբուին ի միասին խորհելու եւ գաղափարաց չփոխմ եւ միութիւն ունենալու համար աշխարհիս նշաւոր գիտուններ , գեղարուեստագէտներ , գրագէտներ եւ այլն : Կ'արժէր եւ վայելուչ էր որ կիրակնօրեայ դպրոցն ալ իր համաժողով այս պատկառելի շէնքին մէջն ընէր : Իրաւունք ունէր տեղական թերթերէն նշանաւորագոյն , երբ այս հանդիսի մասին այսպէս կը գրէր . « Հանդիսից Սրահին մէջ կիրակնօրեայ դպրոցի հանդէսի նման եղած չէ եւ պիտի չլինի : Անիկա էր ամէնէն գեղեցիկ եւ ամէնէն պերճախօս : Այս փոքրիկներու վրայ նայող չափահասներուն համար այդ հանդէսն ունէր բարոյական նշանակութիւն : Քրիստոնեայ հայրեր եւ մայրեր , եղբայրներ եւ քոյրեր կը նային անոնց վրայ մեծ պարծանօք : Մենք այնչափ զգածուեցանք այդ հանդէսէն եւ այնչափ սիրեցինք զայն , որ ի սէր աւոր կը փափաքէինք որ Յիսուս մը հոն գտնուէր եւ արեգական կանգ առնել տար եւ այդ օր փոխանակ 24 ժամի 124 ժամ երկայն ընէր : Քաղաքիս մէջ գտնուած մօտ 300 եկեղեցիներու քաղաքացի մեծագոյն մասն ներկայ էին հանդէսին : Եղան շատ մը կարճ ուղերձներ , որք լսուելու եւ միտք պահուելու արժանի բաներ էին , բայց մենք կը թարգմանենք համառօտակի հոս միայն մի ուղերձ , զոր ըրաւ Թիկին մը հետեւեալ կերպիւ . « Դարուս կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ , եթէ քով քովի կային եւ իրարու ձեռք բռնեն , կրնան չըջապատել երկրագունդս : Եւ այնպէս դեռ Եսայիայի մարգարէութեան

թիւն կատարուած չէ . « Բոլոր տղայք պիտի սորվին Տէրոջ վրայով » : Կիրակնօրեայ դպրոց եկեղեցւոյ զօրաւոր բաղուն է : Սէյնթ Լուիսի 324 կիրակնօրեայ դպրոցներու չափահաս եւ փոքրիկ անդամներու թիւն է 36,000 : Ասոնք մասն են այն 600,000ի , որք կը վերաբերին նահանգային 6,000 կիրակնօրեայ դպրոցներու : Իսկ ամբողջ Միացեալ Նահանգաց դպրոցներուն գալով անոնք են թուով 150,000 , որք ունին 1,500,000 պաշտօնեայ եւ ուսուցիչ ու 15,000,000 դպրոցի անդամ : Սոյն թիւեր պերճախօս ապացոյց են կիրակնօրեայ դպրոցներու յաջողութեան եւ այն մեծ կարեւորութեան , զոր այս երկրի եկեղեցիներ կու տան անոր : Մեր արդէն գրած եւ դեռ գրելիք կարգ մը բաց նախակներու մէջ , գլխաւոր նպատակնիս եղած չէ եւ չպիտի լինի ձեզ հաղորդել յուրեր , որք միայն գրգռեն ձեր հետաքրքրութիւն եւ անոր վարկենական գոհացում տալէ յետոյ անցուկ մոռցուկ լինին , առանց ձեր հոգիներ ուն ունէ իրական շահ մը հասցնելու : Աւետարանի առաջին էջի ճակատը խոշոր տառերով միշտ գրուած չորս բառերէն երեք բառեր՝ « Կրօնական , Ուսումնական , Ընտանեկան » կը ցուցնեն այն զլխաւոր նպատակ , որոյ նուիրուած է թերթն : Մենք մեզ յաւերժ սիրելի եւ մեր պատանեկութենէն ի վեր մեզ ծանօթ այս թերթին նպատակն ըրած ենք մեր մտաւորպար եւ առանց այս մտաւորպարին , այսինքն առանց կրօնի , ուսման եւ ընտանեաց , մեր կեանք չոր անապատ մը դարձած պիտի լինէր : Սէյնթ Լուիսի արուեստահանդէսի մէջ ձեզ պաշտօնեայու գլխաւոր նպատակս է տալ ձեզ գաղափար մը այն դարուն , որոյ մէջ դուք կ'ապրիք , եւ նուիրել ձեզ ծաղկեփունջ մը շինուած այն անթառամ ծաղիկներէն , զորս մեր պտըտած ժամանակ հոս ու հոն բուսած կը տեսնենք գիտական , բարոյական եւ ընկերական աշխարհներու մէջ : Կիրակնօրեայ դպրոց այս ծաղկեփունջի մէջ պէտք է գրաւէ նախանձելի տեղ մը : Թող ներուի մեզ հոս ընել խոնարհամտաբար հետեւեալ թելադրութիւններ մեր Աւետարանական Հայ եղբայրներուն ի թուրքիս :

1. Եկատեցէ՛ք ձեր եկեղեցւոյ ամենագորաւոր սիւներէն մին կիրակնօրեայ դպրոցներ :

2. Եթէ չունիք կիրակնօրեայ դպրոց , չունիք ապագայ իրեւ եկեղեցի :

3. Ձեր կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտներուն սիրելի ըրէ՛ք դպրոցը պատկերներու , բարոյացուցիչ մանրավէպերու , առարկայական դասերու (objective lesson) , մերթ ընդ մերթ տրուած զբօսանքներու , եւ խնջոյքներու միջոցաւ :

4. Կարող ուսուցիչներու յանձնեցէ՛ք դասեր :

5. Ծննդեան եւ Յարութեան տօնի առթիւ :

տուէք կիրականօրեայ դպրոցի փոքրիկ անդամներու հանդիսաւոր կերպիւ պզտիկ նուէրներ, որք շատ մեծ ծախք չեն պատճառներ. բայց շատ մեծ բարոյական եկամուտ մը կը բերեն. Ախ, կ'արժէ որ այդ փոքրիկներ Գրիստոսի ոտք տանինք կիրականօրեայ դասերու միջոցաւ որ զանոնք օրհնէ, կ'արժէ որ այս փոքրիկ հրեշտակներ երբեմն ուրախացնենք, կ'արժէ որ անոնք մեր եկեղեցիներու սրտի եւ միտքի մէջ կարեւոր տեղ բռնեն. Մենք խոնարհամտաբար կը համարձակինք առաջարկութիւն մը ընել ինպատակ այս պզտիկներու, կ'առաջարկեմ բանալ հանգանակութիւն մը ինպատակ Տաճկաստանի Աւետ. աղքատ եկեղեցեաց կիր. դպրոցներու. Հանգանակեալ գումար թող գործածուի առաջիկայ Ծննդեան նուէրներ տրուելու համար սոյն աղքատ դպրոցի անդամներուն. Եթէ մեր այս առաջարկութիւն ընդունուի, մենք մեր համեստ քսակէն հինգ տոլար կը նուիրենք. Նուէրներ կրնան խրկուիլ Աւետաճերին:

(Ծարտանկել)

Թշնակեց

ՊՐ. ՍՐԱՊ ԻՆՃԵՆԱՆ

Աստուծոյ այս բարի ծառան ընիկ Կարմրոյի, խորհրդող Աստուածաբանական ճիւղին «Bible Class»-ի յառաջադէմ աշակերտներէն էր. Տարիներ առաջ իր նախնական կրթութիւնը գոյէճիս նախակրթարաններուն մէջ առնելով, իր մէկ ոտքի վերքին պատճառաւ ստիպուեցաւ Ամերիկա երթալ, եւ հոն կորսնցնելով զայն չինծու փայտէ ոտքով մը վերադարձաւ երկիր. Թէեւ կերպարանք կամ վայելչութիւն չունէր իր մեծ վարդապետին նկատմամբ բուռածին պէս, սակայն իր ծննդավայրին մէջ 6-7 տարի լուսթեամբ աշխատեցաւ եւ իր վերջին հոգեւոր ծառայութիւնը մատոյց ընսվայրին. Բայց իր հեռատեսութեամբ գուշակեց թէ քիչ վերջ թերեւս կորսուի իր օգտակարութիւնը. Եւ առնուածութեամբ հաճեցաւ թողուլ իր բնավայրը եւ սիրելի ժողովուրդը, որք ամրապինդ կապուած էին իրեն եւ 7 տարիներէ ի վեր կրթութեամբ ու զարգացած էին իր քարոզներովն. Թէեւ տարի մը առաջ ծանր աշխատութեամբ չինել տուաւ փառաւոր երիցատուն մը, ուր կրնար հանգիստ ընակիլ եւ մնայուն ըլլալ, բայց իր անձին չահր մոռնալով ու Տէրոջը գործին յառաջդիմութեան փափաքով լեցուած, ինչ որ իրեն չահ էր՝ վրաս սեպեց եւ հեռացաւ գնաց գործել ի Ստորգամիլ:

Դժբաղդաբար երկար չտեւեց իր պաշտօնէութիւնը Ստորգամիլի մէջ. Թէեւ կեցաւ հոն 6-7 շաբաթ, բայց իր հիւանդութեան պատճառաւ հազիւ մէկ երկու անգամներ երեւցաւ բեմին վրայ. Մինչեւ որ անոյոյ եղած իր կեանքէն՝ ճարահատեալ զիմեց Գերման հիւանդանոցն ի Մ. Ազիզ, որպէս զի զարման գտնէ իր ցաւոց. Բարեբար Գերման հիւանդապահ Եփեսթըր Լաւրա ձրիաբար ընդունեց եւ խնամեց զայն 15 օր շատ սիրով, որուն համար մեր սիրտերն չնորհակալութեամբ

լեցուն են. Բարեսիրտ բժիշկներ անմիջապէս հասկընալով իր հիւանդութեան մահացու ըլլալը՝ կանչել տուին կինը երեք փոքրիկ զաւակներովը, որպէս զի գան ու առնեն իրենց սիրելւոյն հրաժեշտի ողջոյնը. Գիշերանց ճամբայ ելած՝ հասան Մ. Ազիզ ու գտան Պր. Սրապը ողջ. խօսեցան ու լացին՝ իրենց վերջին ծառայութիւնը մատուցանելով անոր. Միշտ կեցան աղքատ Ղազարոսի անարին քովիկը՝ լուս ու մունջ արտասուելով եւ անոր վաղահաս մահուան վրայ ողբալով զի դեռ 35 տարիներ հազիւ ապրած էր. Քանի որ իմ ալ սիրելի դասակիցս էր, ես եւս փութացի ի Մ. Ազիզ՝ վերջին յարգանքներս մատուցանել, զի երկու տարի միասին անցուցինք իր եղբայր. Ծանչցաւ ու խօսեցաւ, բայց խօսուն լեզուն չուտ դադրեցաւ, զի մահամերձ վիճակի մէջ էր. Վերջապէս 15 օր չորսւորած. Պր. Սրապ յաղթահարուած իր ցաւերէն՝ կորսնցուց իր գիտակցութիւնը. Դադրեցաւ այն լեզուն, որ յաճախ կ'աղօթէր ու կը քարոզէր. Իր կնոջ ուղղած վերջին խօսքն էր «Այս ինչ ըրի ձեզ» յիշեցնելով թէ զիրենք օտար գիւղի մը մէջ թափառական թողած կ'երթայ յաւիտենականութիւն. Ամբողջ օր մը լուս կենալէ վերջ կնքեց իր մահկանացուն (Ն. Տ.) Սեպ. 7-ի գիշերն. Առաւօտուն քացինք, բայց ինք հոն չէր:

Գերման որբանոցի ընդհանուր տեսուչ Վեր. Մր. Էյման յուղարկաւորութեան պատրաստութիւնը որբանոցի ուսուցիչներէն Պր. Պաղտասար Ղազարոսեանի յանձնեց, որ իր վերջին ծառայութիւնը մատուցանէ սիրելի բարեկամին. Ուրախ ենք ըսելու թէ յիշեալն հաւատարմաբար կատարեց իր պարտականութիւնը. Իր դասակիցը իշմէ, խորհրդ.

Գ. Զ. Գ.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԱՅՈՅՑ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

1905

Գ. Պաղտասարեան

Ընդարձակ 320 էջ 3 շաբաթ—Պարզ 38 էջ յաւելուածով 1 շաբաթ
Բովանդակութիւն. Հայոց ընդհանրական Հայրապետին Օրհնութեան կոնգրակը, բարոյական, առողջաբանական, ընտանեկան, բժշկական, գիտական, պատմական, երկրագործական, վիճակագրական եւ կենսագրական (Գիտակի, Տքթ. Համլինի, Տքթ. Րիկսի եւ Գեր. Թ. Պոյաճեանի լուսանկարները), թարմ ու օգտաշատ նօթեր, հարցարան, գործի մարդոց բաժին, գուարճալիք, շեքամարուծական քերական, առտնին հիւանդապահութիւն, եւն.

40 ՄՐՏԱՆԱԿԱԽՈՐ ԻՆԴԻՐՆԵՐ

Կը ծախուի ամէն գրավաճառներու քով. Կեդրոնատեղի 8. ՄԱՅՔԻՍՏԵՆՆԱՅՆ ՎՃԱՌԱՊԱՐՈՒՄ, Թիւ 27, Ֆինանսներու Եօդուչու (Պայպըլ Հառու) Կ. Պոլս:

Սխալ ուղղութիւն. Պատ. Գաւմէ կ'ըսէ թէ Թերթիս 639 երեսին վրայ երեւցող իր յօդուածին մէջ «50է աւելի» ասացուածը կարգաւոր է «15է աւելի»

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

Մայրաքաղաք . Երեւանի վեհ. Սուլթանին ծննդեան բարեբաաստիկ տարեգարձը տօնուեցաւ փառաւորապէս մայրաքաղաքիս եւ բոլոր Կայս. նահանգներուն մէջ : Մեծ Եպարքոսը եւ բոլոր նախարարները Կայս. պալատ գացին եւ իրենց շնորհաւորութիւնները եւ հաւատարմական զգացումները մատուցին Ն. Կ. Վեհափառութեան, նմանապէս բոլոր Վէզիրները, Միւլիմները, բարձրաստիճան կրօնաւորներ եւ պետական աւագանին : Հպատակ ժողովուրդներու կրօնական բոլոր պետերը խմբովին Ն. Կ. Վեհափառութեան ներկայացան Կայս. արտօնութեամբ եւ իրենց շնորհաւորութիւնները մատուցին : Գիշերը լուսավառութիւններ եղան աշնանային գեղեցիկ պարզ օդով : Նոյն օր շնորհաւորական արարողութիւններէն ետեւ վեհ. Սուլթանը իմթիյազի ախանակուռ պատուանշանը կախեց անձամբ Կայս. սենեկապետ եւ թ քարտուղար իզգէթ փաշայի կուրծքէն : Թղթատարական գործառնութիւնները աւելի դիւրացնելու եւ ընդարձակելու նպատակով յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Թղթատարական եւ հեռագրական վերատեսչին նախագահութեամբ : Երեւանի Զէյթունալուրնի Կայս. գործարանի պողպատարանին քով ծփուն ականներու գործարանի մը հիմնարկէքը կատարուեցաւ : Պէշիկթաշի ոստիկանութեան հրամանատար Հաճի Հասան փաշա մեռաւ շարժելու յուղարկւորութիւնը կատարուեցաւ Կայս. Անձնական գանձուն ծախքով : Նուիրական կարաւանի (Սիւրբէի Հիւմայուն) մեկնման հանդէսը երկուշաբթի կատարուեցաւ մեծ շքով : Նահապետ . Երեւանի Էվգաֆի նախարար Թէրխան փաշա մասնաւոր կառախմբով Էրէյլի հասաւ եւ մեծ պատիւներով ընդունուեցաւ : Կայս. րանին մէջ փառաւոր հացկերոյթ մը տրուեցաւ : Յետոյ Թէրխան փաշա պարագային յարմար բանախօսութեամբ մը բացուած հոշակեց Գոնիա-Էրէյլի գիծը : Հանդէսին խումբն բազմութիւն ներկայ կը գտնուէր : Անցեալ տարիներու յետեւ տուրքերը անյապաղ գանձելու համար ամէն կողմ ծանուցուեցաւ ձեռնհաս պաշտօնեաներ գործածել հարկերին հինգ վարձք տալով : Անատոլուի երկաթուղիով 1900ին 779,368 ուղեւոր փոխադրուած է, 1901ին 823,542, 1903ին 978,335, իսկ տարւոյս ութ ամսուան մէջ 796,453, եւ կ'ենթադրուի թէ տարւոյս վերջը այս թիւը մէկ միլիոնի պիտի հասնի : Լիւթի (Պելթիա) 1903ի արուեստահանդէսին Օսմ. պատուակալ Բոմբէր կարգուած է Պրուսիայի Օսմ.

դեսպանատան գործակատար Միհրան էֆ. Օսմ. վաճառականներէն ուղղուեցաւ պիտի կրնան այդ արուեստահանդէսը ապրանք զրկել չափն ու լիստ իրենց պատկանելով :

Այլեւայլ . Կալուածագիր չունեցող կալուածի եւ հողի տէրերու հինգ տարւոյ պայմանագրով մը տրուած էր, ծախքերու սակացոյցին համեմատ, միայն թղթին գինը վճարելով կալուածագիրներ ստանալու ձեռնհաս պաշտօնարանէն : Արդ, Տէֆթերհանէի վարչութիւնը, նկատելով որ այդ պայմանագրով երկու տարին արդէն անցած է եւ պայմանագրովին լրանալէն ետեւ դիմողներ պիտի պարտաւորին հազարին 50 ծախք մը եւս վճարել, կը ծանուցանէ թէ առանց կալուածագրի չէնք եւ հող ունեցողներ պարտին, այդ պայմանագրով չլրացած, ձեռնհաս պաշտօնարանը դիմել եւ կալուածագիր ստանալ : Մինչեւ որ նամակադրոյմներու տպագրութիւնը լինայ, ցարգ գործածուած թղթատարական ներքին ու արտաքին նամակադրոյմները անխտիր պիտի գործածուին : Եւեւատական պաշտօնարանը Կայս. հրամանագրի մը համաձայն զինուորական պէտքերու յատկացուած շարժական վճարումներուն նախապատուութիւն պիտի տայ ամէն ուրիշ վճարումներու վրայ : Եւեւատական բարձր յանձնաժողովն ալ չըջարեալական հեռագրով մը նահանգային իշխանութիւններուն պատուիրեց, ամէն երկուշաբթի հասցնելու պայմանով, հեռագրով տեղեկագրել շարժական գանձումներու եւ վճարումներու քանակը : Այս հրահանգին հակառակ գործողները պատասխանատու պիտի ընունին խստիւ : Պուլկարիոյ վախճանեալ Կայս. Բոմբէր Ալի Ֆէրուիս պէյի մարմինը մայրաքաղաքս բերուեցաւ Կայս. Անձնական Գանձուն ծախքով եւ Գատըքէոյի մէջ թաղուեցաւ : Բոմբէրը Պոլսոյ մէջ ծնած էր 1282ին եւ Կայս. Միլիթէ վարժարանի չըջանը լրացնելէ ետեւ Փարիզի քաղաքական գիտութիւններու վարժարանին մէջ իր ուսումը կատարելագործած : Ապա Փարիզի, Լոնտոնի եւ Սթ. Փետրոսպուրկի Օսմ. դեսպանատուններուն մէջ քարտուղարի եւ խորհրդականի պաշտօն վարած էր եւ Ուաշինկթընի Օսմ. դեսպան եղած : Ունէր Պալայի աստիճան, ախանակուռ Օսմանիյէ եւ առաջին կարգի Մէճիթիյէ պատուանշան : Նշանաւոր գրագէտ էր եւ 10է աւելի երկունի հրատարակած : Կայս. թիկնապահ Ֆէրիզ Սատրգ փաշա Պուլկարիոյ Օսմ. Բոմբէր կարգուեցաւ : Ծխախոտի Րէժիի այս տարւոյ զուտ հասոյթն է 418,000 ոսկի, այսինքն անցեալ տարուանէն 58,000 աւելի, Ընկերութեան հիմնարկութենէն ի վեր այսքան մեծ հասոյթ չէ գոյացած :

Բողոք. Ժող. Վեհ. Սուլթանին ծննդեան տարե-
դարձին առթիւ Վսեմ. Ազգապետ Էֆէնտի երեք-
շաբթի Կայս. պալատ գնաց : — Հոգեւոր պետերը
Իպրահիմ փաշայի առաջնորդութեամբ ներկա-
յացած են Վեհ. Սուլթանին : Ն. Կ. Վեհափառու-
թիւնը, Յունաց Պատրիարքին՝ ի դիմաց կրօնա-
կան պետերու՝ Յունարէն լեզուաւ եւ Թրքերէն
թարգմանութեամբ բարեմաղթութեանց ճառն ուն-
կընդրելէ ետեւ, ներկայից ամէնուն յայտնած է
իր գոնունակութիւնը եւ բարեհաճած է ըսել թէ
միշտ իր բոլոր հպատակներուն բարօրութեան հո-
գածու է, թէ միշտ ամենակալ Աստուծոյ օգնու-
թեան կ'ապաւինի եւ իր բոլոր ձեռնարկներուն յա-
ջողութեան համար նախ Տէրջը օգնութիւնը կը
խնդրէ, եւ գոհ է որ կրօնական պետերն եւս այդ
նպատակով միշտ աղօթող են : Ներկայք իրենց
չնորհաւորական եւ հաւատարմական ուղերձները
մի առ մի յանձնելով մեկնած են Կայս. ներկայու-
թեան : — Վսեմ. Ազգապետ Էֆ. այցելած է նաեւ
պալատական աւագանիին : — Իզմիտի Գաւառական
Ժողովը գումարեցաւ Իզմիտի մէջ ամսոյս 21ին եւ
նոյն օր ու յաջորդ օրը զբաղեցաւ գաւառին եկե-
ղեցական խնդիրներով : Կիրակի հոգեւոր երեք Ժո-
ղով տեղի ունեցաւ : Գաւառական Ժողովին ներ-
կայ գտնուեցան Մր. Ալէն եւ Տր. Կրին, առաջինն
իբրեւ միսիոնար գաւառին, երկրորդն իբրեւ ներ-
կայացուցիչ Կ. պոլսոյ միսիոնարական կայանին :
Հայ Լուս. Ժող. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Կիրակի
Իւսկիւտար գնաց, քարոզեց հոն եւ այցելեց Պէր-
պերեան Վարժարանը : Երեքշաբթի Կայս. պալատ
գնաց չնորհաւորել Ն. Կ. Վեհափառութեան ծննդ-
եան բարեբախտիկ տարեդարձը : — Ծիպրալթարի
Եպիսկոպոս Վեր. Քոյինս անցեալ ուրբաթ այցելու-
թիւն տուաւ Պատրիարք Հօր եւ այդ առիթով պտը-
տեցաւ Գումադափուրի մայր եկեղեցիին մէջ, Շաբաթ ալ
Պատրիարք Հայրը փոխադարձ այցելութիւն տուաւ
անոր, եւ, ըստ Հայ թերթերու, տեսակցութեան
միջոցին խնդրեց որ, եթէ կարելի է, Հայ Եկեղե-
ցիին չնորհուի Այնթապի Եպիսկոպոսական եկե-
ղեցիին չէնքը : Եպիսկոպոսն ալ յոյժ պատշաճա-
պէս պատասխանեց թէ ի մօտոյ այն կողմերը պի-
տի երթայ եւ տեղւոյն վրայ քննէ եւ ուսումնա-
սիրէ խնդիրը : Ահաւասիկ այդ խնդրին համառօտու-
թիւնը. Անգղիացի թարեւսէրներու ծախքով եւ հան-
գուցեալ Մկրտիչ Եպսկի ձեռամբ Այնթապի մէջ
եկեղեցի մը շինուած է տեղւոյն Եպիսկոպոսա-
կան Եկեղեցիին համար : Մկրտիչ Եպսկի մահ-
ուամբ պղտիկցաւ անոր Ժողովողին թիւը : Այդ
պատճառով տեղւոյն Լուս. եղբայրները աշխատե-
ցան տիրանալ այն չէնքին : Պատրիարք Հօր ա-
ռաջարկն անտարակոյս այդ բաղձանքին արձա-
գանգն է : Սակայն յայտնի է որ չէնքին Կայս.
հրամանագիրը Բողոք, Ժողովողին անուան չնորհ-

ուած է եւ միայն Բողոք. դրութեամբ կը վայել
պաշտամունք կատարել հոն : Ուստի չէնքը չկրնար
Լուս. Եկեղեցիին յանձնուիլ : — Տրապիզոնի մէջ
հաստատուած Կիւրինցի վաճառական մը, ոսկերչի
մը հետ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին տեսակցութեան
վրայ հրատարակուած զրոյցը կարգալով, Կաթո-
ղիկոսին 25 ոսկի զրկեց որպէս զի կով առնէ Դլան
ազարակին համար : — Տասներկու անգամէ բաղ-
կացեալ յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Կիլիկիոյ
վանքին նիւթական պէտքերը հոգալու համար : —
Տ. Թորգոմ Վրդ. Գուշակեան Արմաշու Դպրեվան-
քին տեսուչ կարգուեցաւ :

Յոյն Ժող. Պատրիարքին եւ Սինոդի անդամնե-
րէն ոմանց միջեւ անհամաձայնութիւն ծագած է
ինչ ինչ խնդիրներու մասին, եւ անցեալ շաբթու
Սինոդին մեծամասնութիւնը (11 անդամներէն 7ը)
ներկայ չեղան գումարելի նստին : Պատրիարքը
Սինոդի անդամակցութենէ հրաժարեցուց անոնցմէ
մէկը եւ միւսներուն հրամայեց Սինոդի նիստերուն
ներկայ գտնուիլ : Սակայն անոնք պնդեցին թէ
իրենք Ժողովի պիտի չերթան, եթէ հրաժարե-
ցուցուած մետրապօլիտն ալ չհրաւիրուի : Պատ-
րիարքը խառն Ժողովն ի նիստ գումարեց եւ ո-
րոշուեցաւ այն 7 անդամներն ալ հրաժարեցնել եւ
անոնց տեղ ուրիշներ ընտրել : Սոյն որոշումը
պաշտօնագրով մը Դատական եւ Կրօնական գոր-
ծերու նախարարութեան մատուցուեցաւ : Յունա-
կան դեսպանը հաւնեցաւ Պատրիարքին ընթացքին
եւ պախարակեց միւս մետրապօլիտները :

Աւետարան հրատարակ. Հոկ. 25 (Ն. Տ.) Ծ. Ո. 100	
Յոյն, քաջը փր. Արտածման համար	26
Անատոլու կարծր 32-32½	Շատար, կենդինարը, դահ.
» ընտիր 37	Թրիէսթէ 103
Ալեք. պարկը, դահ. Ռուսական	82
Անատոլու գրքմա 66-73	Սուրճ 100 քաջը 6-7 ոսկի
Օտեսա (Ա) 91-95	Բէնչ, պարկը, դահ.
Մարսիլիա	Եգիպտական 77-78
Գալի, քաջը, փր. Անգղիական	106
Անատոլու Ա. 25-26	Բիզոն Ֆրանք 42½
» Բ. 22-23	Բաթթալ, քաջը,
» Գ. 21-22	Ատանա 6½
Եգիպտոս, քաջը Ալեք. Գարահի-	
Մարմարա 28-28½	սար, Պալքէսի 93-98
Իզմիտ 26	Լաթի-
Թէթէլի, » դահ. Սեւ Ծով, 100 քաջը	140-145
Էնկիւրի, Եղգլատ 15-15½	Սէլանիկ » 235-240
Բաթթալ, քաջը, դահ. Կէնք, քաջը, փր.	
Անատոլու գրքմա 6½-6¾	Մէրսին 93
Բաթթալ, զոյգ թիթեղ Սեւ-	»
Ռուս. Պոլսոյ համար 33	Անատոլու 39-40
Դրամական. Հոկտ. 14/27	
Օսմ. Միաց. Օ. Ո. 93 03	Րուս. Երկթղ. Ֆր. 124
Մէհիտայէ 107 30	Նաքոլէոն 87 22
Մէթալիք 102 20	Գրիմից 51 04
Մանր արծաթ 104	Անգղ. ոսկի 110
Ռուսիոյ բոլ 89 20	Մանէթ 8 58

սա մասը որ կառավարութիւնը ազգաւապէս գործէ եւ հատուցում պահանջէ : Մամուլն ալ միաձայնութեամբ նոյնը կը պահանջէ : Ռուսիոյ մէջ ամէն տեղ ցաւ յայտնուեցաւ այս դժբախտ միջադէպին համար , եւ կ'ըսուի թէ Չարը Լոնտոն մեծ դուքս մը պիտի զրկէ խնդիրը կարգադրելու համար եւ Սբ. Փեթրքոպուրկ կանչած է նաւատորմին հրամանատարը , Ծովակալ Րոժովէնսքի , որպէս զի ան բացատրէ իր ընթացքը : Խնդիրն հաւանօրէն պիտի կարգադրուի ներում խնդրելով եւ հրամանական հատուցում ընելով : Նոր հեռագրի մը համաձայն Չոր. Քուրոփաթքին պաշտօնապէս կը տեղեկագրէ թէ Ռուսերու կորուստն է 55,860 վիրաւոր , ի բաց առեալ եւ առանց հաշուելու 12,000 մեռեալները : Պերլինէ կը հեռագրուի թէ նաւատորմը պիտի չկրնայ Վլատիվոսթոք ժամանել մինչեւ Յունիսի մէջը :

Նորագոյն հեռագիրները նոր տեղեկութիւն չեն հաղորդեր Մանչուրիոյ կռիւներուն վրայ : Չոր. Քուրոփաթքին Մանչուրեան բանակներուն վերին հրամանատար կարգուեցաւ , եւ այլեւս չգտնուիր Ծովակալ Ալէքսիէվի իշխանութեան տակ : Վերջինը կը պահէ իր քաղաքային իշխանութիւնը միայն : Կը կարծուի թէ Չոր. Քուրոփաթքին բանակին կրած ճախողութեան մեծ պատճառը սա էր որ Չորավարն հակառակ իր դատողութեան ստիպուեցաւ գործադրել Ծովակալին դադարեցները : Կ'ըսուի թէ վերջին անյաջող յառաջխաղացութեան օկսելէն առաջ հանուած ճամարտակ յայտարարութիւնն ալ Ծովակալէն պատրաստուած էր : Լամատորով կոմսը Սբ. Փեթրքոպուրկի Բրիտանական ղեսպանին իմացուցած է թէ իր վեհապետն իրեն հրամայած է կատարեալ գոհացում տալ Անգղիոյ , Չարը էտուրտ թագաւորին հեռագրելով իր անկեղծ ցաւն յայտնեց , եւ զրամական մեծ հատուցում խոստացուեցաւ վիրաւորեալներուն եւ օպանեալներու ընտանիքներուն ,

Վերջին արիւննուշտ ճակատամարտը իր գրեթէ 100,000 մեռեալով եւ վիրաւորով ռաստակացուց չէզոք երկիրներուն սարսափի զգացումը եւ զօրացուց սա համոզումը թէ հարկ է տեսակ մը միջնորդութեան ձեռնարկել : Ֆրանսայի մէջ այս շարժման պարագլուխն է Մ. Ժոռէս , որու գաղափարն է միջազգային շարժում մը կազմակերպել ի նպաստ իրաւարարութեան : Այս ընթացքին ոյժ կու տայ Լահէի պայմանագրութիւնը , որու համաձայն իրարու հետ վեճ ռենցող երկու տէրութիւններէն ոչ մին անբարեկամական արարք համարելու է , երբ երրորդ տէրութիւն մը առաջարկէ անոնց միջնորդել : մինչ կը շարունակեն դեռ թշնամական գործողութիւնները :

Այլեւայլ . Ամերիկայի նախագահական ընտրութիւնը ապէ 10 օր ետքը տեղի կ'ունենայ : Հասած լուրերէն հաւանական կ'երեւի Նախագահ Րոզեվելթի յաջողութիւնը : — Թէպրիզէ Սբ. Փեթրքոպուրկ հեռագրուեցաւ թէ ճնշախտի համաճարակը կը ծաւալի : Օրական 3-4 հարիւր մահեր տեղի կ'ունենան : Բնակիչներէն շատեր կը մեկնի քաղաքէն : — Կ'ըսուի թէ արդէն իսկ աւելի քան 100 միլիոն մարդ ծախսուած է Հէրէրոններու դէմ սկսուած արշաւանքին համար : Քուլմէլ Յայնիկ կը կարծէ թէ Հոթթէնթոթ ցեղերու ընդհանուր ապստամբութիւն մը անխուսափելի է : Զինուորական մեծ ոյժ մը հարկ պիտի ըլլայ զայն նուաճելու համար , եւ մեծ դժուարութիւններ պիտի կրուին Ափրիկեան ցամաքին վրայ զօրք հանելու , միանգամայն զինուորական մեծ ոյժ մը անուցանելու համար : — Թիպէթի Անգղիական արշաւախուժման ամբողջովին Չուպի հասաւ : Դժնդակ ուղեւորութենէ մը ետեւ : Սաստիկ ձիւնի եւ ցուրտի հանդիպեցաւ : Արշաւախմարի մարդոցմէն ամենք ուժասպառ ինկան ճամբան եւ աղերսեցին թոյլ տալ որ հոն մնան իրենք եւ մեռնին : Բայց ամէնքն ալ ետ բերուեցան վերջապահներուն ձեռամբ : Վերջին օրը 47 հոգի կուրացան ձիւնէն եւ իրենց ընկերներուն մնաց զանոնք առաջնորդել : — Ֆրանսայի 1905 տարւոյ ելեւժուացոյցը Երեսփ. Ժողովին մատուցուեցաւ : Ծախք ենթադրուած է 3,603,500,000 ֆրանք (158,554,000 Օւֆ. ոսկի) եւ հանրային պարտքին գումարն է 29,500,000,000 ֆրանք : — Մ. Քոնպի նախարարութիւնը , Վատիկանի հետ Ֆրանսական կառավարութեան զիւանագիտական յարաբերութիւններուն խզման վրայ ոգեւորեալ վիճաբանութեան մէջ , վատահոլութեան քուէ շահեցաւ 237ի դէմ 325 ձայնով : Կարեւորագոյն ճառերէն մին խօսողն եղաւ Ժողովին նախկին նախագահ Մ. Տէշանէլ : Այդ ճառին հեռագրական մէկ ամփոփումէն դափելով , Մ. Տէշանէլ չհակառակիր Եկեղեցւոյ եւ Պետութեան անջատման , եւ կ'ըսէ թէ Քոնքորտան կնքուեցաւ երբ կացութիւնը շատ տարբեր էր այսօրուանէն : Սակայն անհրաժեշտ կը համարի Ֆրանսական դեսպան մը պահել Վատիկան , նաեւ շարունակել Արեւելքի Կաթոլիկ շահերուն պաշտպան կանգնելու գործը : Միանգամայն կը պահանջէ հրապարակային երկրպագութեան ամբողջական ազատութիւն , եւ կ'ըսէ թէ մարդս այնչափ ազատ ըլլալու է հաւատարմութեամբ որչափ ազատ էր չհաւատարմութեամբ : — Յունաստանի Երկրորդ թագաւորը անցեալ շաբթու Փարիզ էր եւ կիրակի այցելութիւններ փոխանակեց Նախագահ Լուպէի հետ :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՏՄԱՐԱ ՊՅՈՒՆԱՆ

Յիմնանձըյար Եօգուշու Ամերիգան խան